

RAFAEL ROCA

L'ILLA QUE POSA COLOR AL TEMPS.
LES IV JORNADES D'INTERCANVI CULTURAL
(EIVISSA, 10-12 D'OCTUBRE DE 2008)

El temporal de pluja i vent que s'hi anunciava no aconseguí atemorir la ferma voluntat dels expedicionaris que els passats dies 10, 11 i 12 d'octubre protagonitzaren les IV Jornades d'Intercanvi Cultural. En aquesta nova edició, la trobada ha tingut lloc a la major de les illes Pitiüses, denominació amb què els autors clàssics es referien a Eivissa i Formentera per tal de diferenciar-les de Mallorca i Menorca, que eren conegudes com les illes Balears. Organitzades per les societats Verdaguer i Catalana de Llengua i Literatura, la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris de la Universitat de Vic i el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears, les jornades han comptat amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes, de la banda del Principat, i la inestimable col·laboració del Consell Insular i els ajuntaments d'Eivissa i de Sant Antoni de Portmany, de la banda il·lenca. L'expedició, que s'allotjava a l'hotel Ibiza Playa, d'ufanosa piscina, estava integrada per vint-i-set membres de les entitats convocants i patrocinadores, que en bona part varen viatjar amb acompanyants: Montserrat Alegre, Òscar Bagur, M. Carme Bernal, Francesc Codina, Montserrat Comas, Marta Compte, Francesc Cortès, Josep M. Domingo, Enric Gallén, Oriol Izquierdo, Manuel Jorba, Manuel Llanas, Josep Massot, Ramon Pinyol, Carme Plaza, Neus Ronda, Llorenç Soldevila, Magí Sunyer, Margalida Tomàs, Ricard Torrents, Joan Veny, M. Àngels Verdaguer, Joan Vilamala i Carme Yus, de Catalunya; Joan Mas i Maribel Ripoll, de Mallorca; i qui subscriu aquestes línies, del País Valencià.

Com ja va passar en les tres anteriors edicions, les jornades han estat possibles gràcies a la dedicació i el bon quefer d'un grapat de persones de dins i fora de l'illa que s'han ocupat de realitzar les gestions i de fixar el programa i la logística de la trobada, de completar totes les parts del trencaclosques. En aquest sentit, és de justícia citar, de la banda dels organitzadors, els noms de l'omniscient Dom Josep Massot, a qui mai no agraiem prou el seu vast coneixement del paisatge humà del territori catalanoparlant, Ricard Torrents i Ramon Pinyol, eficaç cúpula directiva de la Societat Verdaguer, Joan Anton Rabella, secretari de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, i M. Àngels Verdaguer, far i guia dels excursionistes; i, de la banda eivissenca, la tríada integrada per Marià Torres, conseller de Cultura del Consell Insular d'Eivissa, Miquel Costa, responsable de la llibreria-editorial Mediterrània, i Fanny Tur, arxivera municipal d'Eivissa i assessora de

Cultura del mateix Ajuntament, que a banda de fer-se càrrec de la infraestructura de les jornades acompliren impecablement les funcions d'amfitrions i cicero-nes, i ens dedicaren bona part del seu valuós temps.

La trobada s'inicià el divendres dia 10 a les 18 h a la seu del Consell Insular d'Eivissa, situat a l'avinguda d'Espanya, artèria principal de la ciutat. Pocs minuts després ingressàvem a la Sala d'actes per tal de donar pas a la sessió inaugural, en què prengueren part Marià Torres, en representació de la institució que ens acollia, i Josep Massot i Ricard Torrents, en nom de les societats convocants. Acte seguit s'inicià la primera de les sessions acadèmiques, que anà a càrrec del professor Joan Veny, catedràtic de filologia catalana de la Universitat de Barcelona i reputat lingüista de fama internacional, que ens il·lustrà amb una conferència sobre *El dialecte eivissenc*. Després d'examinar les diverses etapes històriques —púnica, romana, bizantina, musulmana i catalana— per què ha passat l'illa d'Eivissa, el professor Veny, pocs mesos abans investit doctor *honoris causa* per la Universitat de València, descrigué d'una manera lúdica i rigorosa les característiques fonètiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques que singularitzen aquella variant de la llengua catalana, i féu patent que la dialectologia és una ciència que afecta les relacions socials i interpersonal. Per a exemplificar-ho, demanà que imaginàrem quina és la cara que se'ls queda als taxistes de Barcelona quan puguen un eivissenc que, amoiat perquè arriba tard a agafar l'avió que l'ha de retornar a casa, els demana que el porten, a tota velocitat, «a s'Ibèria!». Com a resum de la seua magnífica exposició, el doctor Veny afirmà que són tres les característiques que singularitzen l'eivissenc: la fidelitat a les centúries passades, les afinitats al dialecte valencià i la creativitat lèxica. Finalitzada la sessió acadèmica, els expedicionaris vàrem recórrer el passeig dedicat al general local Joaquim Vara de Rey (1840-1898), heroi de la guerra de Cuba, que ens conduí fins al restaurant Sa Caldera, on tingué lloc un sopar pantagruèlic —quin adjectiu més floralesc!— a base d'arròs i productes marins que fou ofert pel Consell Insular d'Eivissa, i que posà el punt i final a la primera jornada.

El dissabte s'aixecà núvol i amb marejada. Acompanyats de dos guies locals, iniciàrem un recorregut a peu que ens havia de conduir fins al turó conegut com «Dalt vila», apellatíu amb què els eivissencs denominen el nucli fundacional de la ciutat. El primer que visitàrem fou es Puig des Molins, que, com el seu nom indica, encara conserva alguns exemplars d'aquelles primitives construccions edíliques destinades a la mòlta del gra. Era allí on s'ubicava la necròpolis antiga, de què actualment s'han descobert 50 tombes visitables, encara que es calcula que n'hi ha d'haver més de 3.000. En el nostre avanç cap a la murada poguérem observar també les múltiples i ordenades feixes, les parets de pedra que delimiten els camps, tan típiques del paisatge mediterrani. Arribats a la part alta de la ciutat, a la plaça de la Catedral, ingressàrem en el Museu Arqueològic, a l'entrada del qual figura una inscripció en què pot llegir-se: «Aquest edifici va ser la seu de la Universitat d'Eivissa i Formentera, institució d'autogovern de les illes Pitiüses, creada l'any 1299 i precedent històric del Consell Insular d'Eivissa i Formentera».

Posteriorment visitarem la Catedral, construïda després de la conquesta catalana de 1235 i dedicada a Santa Maria. El temple té revestiment barroc, i durant quatre segles (XIV-XVIII) fou l'única parròquia de les Pitiüses. De l'interior ens cridà l'atenció la placa dedicada als «màrtirs» de la guerra civil, ordenada per ordre alfabètic de noms, que no de cognoms, per tal que l'avi d'un famós exministre ocupara el primer lloc; i de l'exterior l'elevat i majestuós campanar, d'original disposició, ja que fou construït encarat a la ciutat. Fanny Tur, que hi feia de guia, comentà que, gràcies a tan peculiar morfologia, durant molts anys acomplí una doble funció social, ja que acollí l'únic rellotge a què tenien accés la major part dels eivissencs. Encara dins de la Catedral, contemplarem també el Museu Diocesà, i ens assabentarem que: a Eivissa, la declaració de bisbat i de ciutat hi arribà tot d'una; que les antigues murades medievals són Patrimoni de la Humanitat, i que el mirador que se situa devora el Museu Arqueològic fou recentment dedicat a Jaume I, en commemoració del VIIIè centenari del seu naixement. Des de la plaça de la Catedral ens dirigirem a l'antiga seu del Tribunal de Justícia, construïda al damunt de la murada, que actualment alberga un centre d'interpretació musulmana (segles X-XIII). Fou allí on visionarem un breu i interessant documental titulat *Madina Yabisa* —és a dir, «Ciutat Emmurallada»—, el topònim d'on prové «Eivissa». En el nostre recorregut fins a l'edifici de l'Ajuntament —popularment conegut com Can Botino—, passarem per davant de la casa nadiua de l'escriptor Isidor Macabich i Llobet (1883-1973), a qui estava dedicada la següent sessió acadèmica, titulada *Jacint Verdaguer i Isidor Macabich*, que anà a càrrec del professor eivissenc Felip Cirer.

L'acte se celebrà a l'Arxiu Històric i fou presentat per Sandra Maians, regidora de Cultura de l'Ajuntament d'Eivissa, que recordà la commemoració de dos natalicis que s'acompleixen en aquest 2008 i que han comptat amb l'adhesió de la corporació municipal: els 125 anys d'Isidor Macabich i els 800 del rei En Jaume. El professor Cirer assenyala que Macabich —canonge, arxiver i poeta— omple seixanta anys de la vida de l'illa; i puntualitzà, molt oportunament, que el seu llinatge és d'origen eslaus —segurament procedent de Croàcia, d'on degué arribar amb l'avi—, i que és per això que l'hem de llegir amb terminació palatal i no velar, com semblaria lògic. Acte seguit oferí algunes dades biogràfiques d'aquest fill il·lustre de la ciutat, com ara que nasqué el 10 de setembre 1883, que fou ordenat sacerdot en 1907, que ràpidament esdevingué un destacat eclesiàstic i promotor social i cultural de l'època de preguerra, i que, malgrat ser jutjat dues vegades per la seua col·laboració amb la República, no dubtà a alinear-se amb el bàndol vencedor de la guerra civil espanyola.

Pel que fa a la contribució cultural de Macabich, el professor Cirer la dividí en dues etapes: 1907-1939, que coincideix amb l'època de plenitud, en què acusà una forta diglòssia que progressivament es decantà cap al català; i 1940-1968, els anys de la postguerra, en què esdevingué un intel·lectual plenament identificat amb el règim. De la seua obra lírica, recollida en el volum *Dialectals: poesies eivissenques* (1933), destacà les influències que hi exerciren poetes mallorquins i ca-

talans de la talla de Jacint Verdaguer, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. A mode d'exemple, comentà que un dels més celebrats poemes de Macabich, titulat *L'eucaliptus*, està inspirat en *El pi de Formentor*, de mossèn Costa, i que una altra de les composicions presenta clares resonàncies de *La mort de l'escolà*, de mossèn Cinto. Finalment, glossà les seues relacions amb els escriptors noucentistes Antoni Rubió i Lluch i Josep M. López Picó; i explicà que, en el plànol personal, Macabich féu gala d'un caràcter difícil i individualista que resumí amb una expressió ben gràfica i eloqüent: «No va crear escola».

El dinar, obsequi de l'Ajuntament d'Eivissa, tingué lloc al restaurant de l'Hotel Pachá, una marca comercial omnipresent a tota l'àrea urbana que, pel que hi vàrem poder comprovar, més que a una macroempresa dedicada al sector de l'oci, atorga identitat a un determinat territori, a un estil de vida i d'arquitectura. Potser per això, l'àpat fou servit per un florit estol de nois d'irreprotxable capteniment que la prosa renaixentista de Llorente, de Pizcueta o de Riera i Bertran hauria descrit com a severos i laboriosos cavallers afavorits per una superba i equilibrada fesomia hercúlia, en el cas d'ells, i com a belles i exuberants senyorettes dotades d'una notable simpatia innata i vestides a la faisó que dicta la moderna i juvenil estètica, en el d'elles.

Amb el cos i l'esperit reconfortats, emprengüem el camí de retorn a la Sala d'actes del CIE, on s'havia de celebrar el plenari de la Societat Verdaguer. Abans, però, visitàrem la llibreria Mediterrània, que tan diligentment regenta Miquel Costa, col·laborador imprescindible de les jornades. Durant la reunió repassàrem el calendari acadèmic dels dos darrers mesos de l'any, certament atapeït de jornades, presentacions i congressos; i de quines són les possibilitats d'organització de les V Jornades d'Intercanvi, de moment escasses. També fou comentada, amb certa preocupació, la informació apareguda el dia anterior al diari «La Vanguardia», segons la qual en el futur només la Universitat de Barcelona oferirà la titulació de Filologia Catalana, mentre que la resta d'universitats del territori catalanoparlant es veuran obligades a reduir al 50% l'oferta d'assignatures i a integrar-les amb d'altres especialitats vinculades a l'estudi de la llengua i la literatura.

Acte seguit tingué lloc la tercera conferència de la trobada, que anà a càrrec del conseller i professor Marià Torres, que ens parlà sobre *La literatura popular eivissenca*, de què és especialista. Així, a través d'una dissertació diàfanament estructurada, explicà quines són les diferències entre la «rondaina» (rondalla), el conte i la història; de quines fonts es nodreix la rondallística popular; de quina manera determinades històries passen del teatre culte a la rondalla (com ara la *Història de Santa Rita*), i com s'hi poden trobar diverses variacions sobre una mateixa rondalla (cas de *Pere Bambo* i la *Història de sa Pandeca*). En acabar, i sense necessitat de moure'ns de la butaca, la Coral del Conservatori d'Eivissa, que tan dignament dirigeix la senyora Lina Bufí, ens obsequià amb un acurat concert de cançó popular catalana. Les peces que s'hi interpretaren foren: *Plomes al vent*, de Francesc Vila; *De bromes*, de Giuliani; *Sa nuvia d'Aljandar*, popular me-

norquina; *Pitchou eme*, de Baltasar Semper; *Ton pare no té nas*, tradicional mallorquina; *Les fulles seques*, d'Enric Morera, i el *Virolai* de Verdaguer, amb música de Josep Rodoreda. La Coral fou tan entusiàsticament aclamada per l'auditori que accedí a interpretar, com a bis, la cançó *Roqueta, sa meua roca*, lletra i música de Joan Gamisans. Com que el sopar era lliure, permeté que, segons gustos i cansaments, els expedicionaris pogueren contemplar part de l'oferta nocturna eivissenca.

L'endemà, diumenge 12 de bon matí, vàrem travessar l'illa d'orient a occident, per a fer cap a Sant Antoni de Portmany («del Port Gran», com és fàcil de comprovar). En la llunyania, des de l'autobús estant, la ciutat oferia la visió del que primerament semblava una mesquita àrab, i finalment esdevingué discoteca exòtica. Era el senyal evident que arribàvem a un nou i destacat enclavament del «territori Pachá». L'entrada a Sant Antoni es produí a través d'una rotonda dedicada a l'ou de Colom, en homenatge a la teoria que afirma que el descobridor, *passez-moi le mot*, d'Amèrica era d'origen eivissenc. El motiu pel qual a l'illa existeixen tants nuclis poblacionals amb nom de sant és perquè varen prendre la denominació de la parròquia al voltant de la qual s'agrupaven les primitives masies que finalment el configuraren. Cosa que també explica que les parròquies estiguen proveïdes d'un generós porxo en què, després de les celebracions religioses, els membres de la comunitat es reunien a intercanviar impressions i fer vida social. Així ho comprovàrem en el cas de la parròquia de Sant Antoni, a l'entrada de la qual ens férem la «fotografia oficial» de l'excursió. El temple, d'aires colonials i una gran senzillesa arquitectònica, presenta un sòcol de rajoles ben destacable. Tampoc no ens passà desapercebuda la imatge de sant Vicent Ferrer que es pot contemplar a sota del cor, i que acredita la influència humana i religiosa que secularment València ha exercit sobre Eivissa.

Finalitzat el passeig turístic, i enmig d'una gran xafogor, férem cap a la Sala de Plens de l'Ajuntament de Sant Antoni per a escoltar la conferència que el professor Joan Mas i Vives, membre de l'expedició i de la Universitat de les Illes Balears, realitzà al voltant de *La roda del temps i dels sentiments en l'obra de Marià Villangómez*. A la taula seien també Ricard Torrents, Oriol Izquierdo, director de la Institució de les Lletres Catalanes, que féu la presentació del conferenciant, i Marian Tur, regidora de cultura de l'Ajuntament de Sant Antoni, encarregada de donar la benvinguda i d'obrir l'acte. El professor Mas començà destacant que Marià Villangómez Llobet (1913-2002) «és la millor aportació que Eivissa ha fet a les nostres lletres, com a poeta i com a traductor», i anuncià que la seua dissertació se centraria en l'anàlisi de dues obres d'un gran lirisme —malgrat ser una en vers i l'altra en prosa— que s'estructuren seguint el cicle anual: *Els dies* (1950) i *L'any en estampes* (1956). A més de comparar l'obra de Villangómez amb la de Costa i Llobera, recordar les lloances que meresqué a escriptors com ara Salvador Espriu i Joan Perucho, i enumerar els poetes que el varen influir (Juan Ramón Jiménez, Jorge Guillén i Carles Riba, entre d'altres), el professor Mas descrigué la història externa i interna dels volums per a, finalment, assegurar que el temps de

les obres s'identifica amb les diverses tonalitats amb què Villangómez descriu el paisatge, i que la seua lírica es fonamenta en «l'art de posar color al temps».

Després de gaudir d'un refrescant aperitiu al vestíbul de l'Ajuntament, visitarem l'arxiu parroquial de Sant Antoni. Marià Torres, que ens hi acompanyava, comentà que els llibres i documents que s'hi conserven permeten albirar quina era la cultura d'un capellà dels segles XVII-XVIII. Entre els volums més interessants figuren el de fàbrica —de 1640—, el de la confraria de santa Agnès, els sacramentals, un sermonari de sant Vicent Ferrer editat en 1705, el manuscrit la *Passió y mort de Christo Nostre Señor* (recentment reproduïda en facsimil) que Lluch Cardona finalitzà el 25 de febrer de 1763, «estant embarcat», i el *Catecisme de la doctrina cristiana* «adoptat pes Sínodo diocesà celebrat l'any 1929 i manat publicar per l'Ilm. i Rvm. P. Salvi Huix Miralpeix, C. O., bisbe de Selimbría, administrador apostòlic d'Eivissa». D'altra banda, la documentació preservada també permet comprovar que el canvi lingüístic s'hi produí en 1785, quan el bisbe Abad y Lasiera prohibí cantar els goigs i regulà el festeig entre parelles, «un dels grans maldecaps episcopals de tots els temps». Finalment, el conseller Torres també explicà que, durant l'època de dominació musulmana, els àrabs tenien dividida l'illa en cinc parts: Alhauec, Xarc, Benissàmit, Portumany i Algarb; partició que, en conquerir-la —i com a resultat del pacte de conquesta signat amb Guillem de Montgrí—, els catalans reagruparen en quatre quarçons: Santa Eulària, Balansat, Portmany i ses Salines. I que, tot i que no existeix llibre de repartiment, s'hi conserva un pergami que indica la quantitat de cases i béns que Eivissa tenia al moment de l'ocupació cristiana.

El dinar «d'arreveure» tingué lloc al Cafè del Sol. A l'hora dels brindis, hi prengueren la paraula Josep Massot, cos i ànima de la trobada; Ricard Torrents, que ens traslladà l'afectuosa salutació que, des de l'Hospital de la Santa Creu de Vic, enviava als expedicionaris l'amic i consoci Pere Farrés, finalment traspasat al cap de poques setmanes (al cel sia. Des d'ací, el nostre més sentit condol per a la família d'aquest excel·lent professor i estimada persona, fundador, entre d'altres, de la Societat Verdaguer i les Jornades d'Intercanvi Cultural); Oriol Izquierdo, que glossà la importància d'aquest tipus de trobades assegurant que permeten crear vincles emocionals amb les persones i el territori, i ens recordà la responsabilitat que tots tenim perquè, en temps de crisi econòmica, la cultura no siga la major de les perjudicades, i Marià Torres, que en nom dels amfitrions afirmà que cal continuar refermant els llaços culturals i els ponts de diàleg interterritorial, agrafà la visita i desitjà que ens ajude a contemplar Eivissa amb ulls renovats.

I així fou perquè, a continuació, ens dirigírem a la platja de Sant Antoni de Portmany, al punt on, com un homenatge a l'època *hippie* de l'illa, sempre que la climatologia ho permet, nadius i turistes s'agrupen per a contemplar la posta de sol, amb sa Conillera com a teló de fons. I iniciarem juntament amb el conseller Torres, que hi feia de guia, un bell recorregut en autobús per «l'illa blanca» que ens permeté abandonar la imatge de «territori Pachá» que, d'unes dècades ençà, s'ha ensenyorit de les ciutats d'Eivissa i Sant Antoni. Des del verd dels arbres fins

al roig de la terra, vàrem poder contemplar com Eivissa és una illa que posa color al temps gràcies a l'aireig constant en què s'agita i a la brisa suau que la maquilla. El trajecte inclogué parada en dues de les principals parròquies (amb aspecte de fortalesa): Sant Miquel de Balansat, on el professor Mas llegí una poesia de Marià Villangómez devora de la seua estàtua, i Santa Eulària des Riu, que posseeix el porxo més gran i majestuós de tota l'illa.

Camí de l'aeroport, els expedicionaris ens preguntàvem on se celebraran les V Jornades. Perpinyà? L'Alguer? Andorra? Tant de bo siguen en un lloc que, com Eivissa, aporte al temps aquelles tonalitats líriques i càlides que durant tres dies ens han fet contemplar la major de les Pitiüses com el port amable, jovial i màgic en què, enmig d'una tempesta, desitjaríem fondejar-hi.

RAFAEL ROCA
Universitat de València